

О. В. КОЗИР

аспірант

Херсонський національний технічний університет

ORCID: 0000-0001-8886-3246

МОДЕЛЬ СИСТЕМНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МІСТА

У сучасних умовах воєнної агресії російської федерації все більшої актуальності набувають питання системних перетворень процесів, які формують соціально-економічний розвиток держави та її регіонів. В дослідженні описано особливості української системи соціального захисту, яка зазнала змін від патерналізму до субсидіарності, особливостями яких є формування соціальної держави, розвиток людського капіталу та реалізація сталості економічного розвитку. Але збройний конфлікт спричинив зміни у багатьох сферах соціально-економічного розвитку, до яких відноситься і система соціального розвитку міста. У статті наголошується про необхідність системних перетворень для з'ясування сутності та особливостей соціального захисту з урахування існуючих національних моделей, в зв'язку з чим в роботі розглянуто особливості залишкової моделі, моделі індустріально-економічного розвитку, моделі індустріально-розподільчої та моделі державного добробуту. Теоретичний аналіз моделей соціального захисту дав змогу імплементації деяких ідей північної моделі, а само використання принципу довіри як основи взаємодії між органами влади (надавачами соціальних послуг) та населенням (отримувачем соціальних пільг). У статті наведено основні проекти Плану відновлення України як підтвердження сучасного процесу трансформаційних зрушень системи соціального захисту населення. Також у роботі запропонована модель системних перетворень соціального захисту міста, яка містить шість основних кроків реалізації. Запропонована модель розглядає соціальний захист як комплексну систему, яка потребує постійного аналізу, реформ та адаптації до змінних потреб, спричинених викликами сучасного міста. Модель ґрунтується на фундаментальних принципах: системності, випереджального стану, раціоналізації публічного управління; відкритості та прозорості функціонування органів публічної влади; ефективності функціонування механізмів публічного управління соціальним розвитком міста.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальний розвиток міста, соціальна сфера, органи публічної влади, публічне управління, рівень та якість життя.

O. V. KOZYR

Postgraduate Student

Kherson National Technical University

ORCID: 0000-0001-8886-3246

MODEL OF SYSTEMIC TRANSFORMATIONS OF CITY SOCIAL DEVELOPMENT

In the modern conditions of the military aggression of the Russian Federation, the issue of systemic transformations of the processes that shape the socio-economic development of the state and its regions is becoming more and more relevant. The study describes the peculiarities of the Ukrainian social protection system, which has undergone changes from paternalism to subsidiarity, the features of which are the formation of a welfare state, the development of human capital, and the realization of sustainability of economic development. But the armed conflict caused changes in many areas of socio-economic development, including the city's social development system. The article emphasizes the need for systemic transformations to clarify the essence and features of social protection taking into account existing national models, in connection with which the work considers the features of the residual model, the model of industrial and economic development, the model of industrial distribution and the model of state welfare. The theoretical analysis of social protection models enabled the implementation of some ideas of the northern model, and the use of the principle of trust as the basis of interaction between authorities (providers of social services) and the population (recipients of social benefits). The article presents the main projects of the Recovery Plan of Ukraine as a confirmation of the modern process of transformational shifts in the social protection system of the population. The work also proposes a model of systemic transformations of the city's social protection, which contains six main steps of implementation. The proposed model considers social protection as a complex system that needs constant analysis, reforms and adaptation to the changing needs caused by the challenges of the modern city. The model is based on fundamental principles: systematicity, anticipatory status, rationalization of public administration; openness and transparency of the functioning of public authorities; effectiveness of the mechanisms of public management of social development of the city.

Key words: social protection, social security, social development of the city, social sphere, public authorities, public administration, level and quality of life.

Постановка проблеми

У складних умовах воєнного стану зростає необхідність трансформаційних зрушень у системі соціального захисту, як складової соціального розвитку міста. Процес системних перетворень містить трансформаційні зміни в системі, що можуть включати перетворення у структурі, функціонуванні, взаємодії елементів та результатів, які генерує система. Системні перетворення це перш за все трансформація відповідно до нових потреб, викликів, технологій чи факторів, які можуть бути реалізовані суб'єктам публічного управління на державному та локальному рівні. Стосовно системи соціального захисту трансформаційні зрушення повинні містити зміни самої сутності захисту, який повинен формуватися на партнерських відносинах між державою та населенням. Це можливо здійснити за допомогою побудови моделі системних перетворень соціального розвитку міста, якій і буде присвячено дана стаття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Обранню моделей публічного управління соціальним розвитком нашої держави присвятили свої праці науковці: М. Будова, О. Вольська, М. Євтушенко, Д. Ковалевич, О. Кочемеровська, В. Криворучко, В. Лаврухін, О. Латишева, В. Москаленко, Л. Павлова, О. Пищула, С. Пронин, В. Філіппова на ін. Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених вирішенню проблем соціального розвитку, питання моделювання соціальних процесів залишаються актуальними та своєчасними.

Формування мети дослідження

Мета статті полягає в обґрунтуванні можливості застосування моделі системних перетворень соціального захисту населення, що забезпечить стійкість соціального розвитку міста.

Викладення основного матеріалу дослідження

Стійкість соціального розвитку міста забезпечується ефективним функціонуванням галузей соціальної сфери, до яких в тому числі належить соціальний захист населення. Під яким розуміється система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення соціальної підтримки, безпеки та добробуту різних категорій населення, особливо тих, хто перебуває у вразливому становищі або потребує додаткової допомоги [1].

Варто зазначити, що сучасне українське законодавство не містить чітко визначеного поняття соціальний захист та соціальне забезпечення. Стаття 46 Конституції України акцентує увагу на соціальному захисті населення. В статті зазначається, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [2].

З цієї статті, очевидним є наявність принципів, на яких будується соціальний захист населення, а саме: відповідальність, яку мають нести наймані працівники, роботодавці інші категорії за фінансове забезпечення соціального захисту; фінансова підтримка працездатним населенням найменш захищених верств населення; наявна субсидіарність, яка визначає розмір та форми солідарної підтримки найменш захищених верств населення [3].

Згідно українського законодавства основними складовими соціального захисту є:

соціальне забезпечення: система допомоги в формі грошових виплат, пенсій, допомоги по безробіттю, матеріальної підтримки сімей та інших форм підтримки, які надаються державою або іншими соціальними організаціями;

медичне обслуговування та охорона здоров'я: забезпечення доступу населення до медичної допомоги, лікування, профілактичних заходів, ліків та інших медичних послуг;

освіта та навчання: забезпечення доступу до якісної освіти для всіх верств населення, включаючи державну та загальнодоступну освіту, вищу освіту, професійну підготовку та навчання дорослих;

житлове забезпечення: забезпечення доступу до житла, включаючи програми соціального житлового будівництва, субсидії на оплату комунальних послуг та інші форми підтримки у сфері житлового забезпечення;

захист прав дітей, інвалідів, літніх та інших вразливих категорій населення: забезпечення захисту прав та інтересів дітей, осіб з інвалідністю, літніх громадян та інших груп, які потребують особливої уваги та захисту;

соціальна реабілітація та підтримка: надання психологічної підтримки, соціальної реабілітації та інших послуг для осіб, які пережили травми, насильство або інші складні життєві обставини.

До системи соціального захисту входить соціальне забезпечення під яким можна розуміти інструмент соціального захисту, сутність якого полягає у виконанні державою захисної функції через забезпечення матеріальними засобами та соціальними послугами населення у разі настання соціальних ризиків [4].

Зазначимо, що в українському науковому просторі ведуться дискусії відносно понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». Розбіжності стосуються трактування та першорядності. Поділяючи думки вітчизняних дослідників, ми дотримуємося думки про першорядність соціального захисту. Так В. Москаленко, зазначає що само «соціальний захист», на відміну від «соціального забезпечення», передбачає державні соціальні гарантії щодо охорони праці, здоров'я, навколишнього середовища, оплати праці та інші гарантії, необхідні для життєзабезпечення населення держави. А «соціальне забезпечення» це практика виплати пенсій, соціальної допомоги, соціального догляду [5].

У відповідності до досліджень [6] українська система соціального захисту – сукупність заходів правового, економічного та соціального характеру, які гарантовані Конституцією України, сутність створення яких полягає у створенні та забезпеченні умов життєдіяльності для працездатного населення так і для тих, хто опинився у скрутних життєвих умовах. При цьому держава гарантує обом категоріям соціальну безпеку та захищеність, функціонуючи у відповідності до своєї структури, яка є цілеспрямованою та всеосяжною та має елементи: 1) соціальне страхування для працездатного населення; 2) соціальну допомогу для тих, хто опинився у скрутних життєвих умовах; 3) соціальні гарантії для першої та другої категорії.

Особливості української системи соціального захисту за роки незалежності характеризуються переходом від патерналізму до субсидіарності, основними рисами якого є формування соціальної держави, розвиток людського капіталу та реалізація сталості економічного розвитку. Однак, воєнна агресія російської федерації спричинила зміну у багатьох сферах суспільного життя, що вимагає системних перетворень в інституціях. державного та публічного управління, до яких відноситься і система соціального захисту.

За визначенням В. Лаврухіна, до основних недоліків чинної моделі соціального захисту в Україні можна віднести: переоцінку ролі і можливостей держави в соціальному захисті (наявність дисбалансу бюджету, неможливість забезпечити сталість рівня та якості життя населення держави); ігнорування потенціалу самопомогі окремих груп соціально незахищеного населення; недооцінку можливостей ринкової економіки в соціальному захисті [7].

Зазначимо, що в умовах воєнного стану система соціального захисту зазнає істотних змін та спрямовується на пошук нових, більш прогресивних механізмів та інструментів участі держави у вирішенні соціальних проблем суспільства. На нашу думку, цього можна досягти через дослідження існуючих ефективних моделей соціального захисту (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика існуючих національних моделей соціального захисту

Існуюча модель соціального захисту	Характеристик моделі
Залишкова (на основі моделі Бісмарка та Бевериджа) [7] США, Великобританія	Роль держави мінімальна. Провідна роль при здійсненні соціальної політики віддається благодійним та (або) громадським організаціям, при цьому держава виступає у цих відносинах тільки в тому випадку, якщо сім'я та ринок, як соціальні інститути, перестають здійснювати свої функції або роблять це неналежним чином. Допомога направлена лише особам, нездатним самостійно задовольнити свої потреби.
Модель індустріально-економічного розвитку ФРН, Франція [7]	Інститут соціального страхування населення функціонує під контролем держави. Основою забезпечення є обов'язкове соціальне страхування. Фінансовою основою є фонди соціального страхування. Внески фінансуються в рівних долях самими застрахованими особами та роботодавцями. Держава бере активну участь у поповненні фондів соціального страхування. Пенсію за віком отримує лише той, хто досяг пенсійного віку та має достатній страховий стаж.
Модель індустріально-розподільча Данія [8]	Модель заснована за принципом, що всі групи населення повинні мати гідний рівень життя та всім громадянам гарантуються основні права у разі безробіття, хвороби чи старості. Пенсійне забезпечення складається з двох виплат: народна пенсія, яку отримують всі категорії громадян незалежно від трудової діяльності; трудова пенсія, яка виплачується щорічно, її розмір залежить від трудового стажу та розміру заробітної плати, оскільки кожен працюючий зобов'язаний відраховувати щомісячно певний відсоток своєї зарплати до Пенсійного фонду, що становить 1/3 частину його внеску, а роботодавець зобов'язаний відраховувати решту 2/3 частини внеску.
Модель державного добробуту (північна модель) Швеція, Норвегія [8]	Всеосяжний характер соціального страхування, до якого входить безкоштовна медична допомога, загальне пенсійне забезпечення, страхування безробіття і навіть допомоги у разі хвороби. Отримання соціальних виплат та послуг не обумовлено зайнятістю та звичай гарантується всім жителям держави незалежно від їх соціального та майнового статусу. Універсалізму моделі сприяє активна перерозподільна політика, що ґрунтується на принципі соціальної солідарності. Зазначений принцип передбачає участь всіх громадян у фінансуванні системи соціального захисту та внесення ними вкладу, пропорційного одержуваним доходам. Соціальний захист діє на системі довіри між державою та отримувачами соціальних пільг.

Отже, можна стверджувати, що для удосконалення системи соціального захисту населення України можна застосувати принципу довіри між державою як надавачем соціальних послуг та населенням як отримувачем соціальних пільг, що є основою північної моделі соціального захисту. Розглянемо більш детально запропоновані положення.

Почати слід з того, що в основу північної моделі покладено принцип «колективного індивідуалізму», який передбачає, що найбільш ефективна реалізація потенціалу кожного окремого громадянина можлива лише в рамках певної колективістської системи, яка діє у відповідному місцевому співтоваристві. Кожен член суспільства має певним чином робити свій внесок у цю колективістську систему і підтримувати її функціонування, усвідомлюючи те, що першим вигоду з неї може отримати хтось інший, хто її більше потребує. При цьому зберігається розуміння то, що кожен громадянин розуміє то, що він не даремно вкладає свої гроші: при необхідності ця система обов'язково прийде йому на допомогу і вже внесків інших спрацюють на нього [9].

Такого рівня довіри між державою та суспільством можна досягти лише через наявність демократичних перетворень у нашій країні, які обов'язково будуть здійснені після перемоги над агресором. Для зміни моделі соціального захисту нашій державі необхідна відкритість і свобода, що забезпечать високий рівень довіри громадян як відносно один одного так, і до органів влади та політики держави.

Розуміння сутності довіри в українському суспільстві, вимагає сприймання її як «системоутворюючого елементу» всієї моделі соціального розвитку, визначений як якість відносин, що складаються в її межах. Українська модель соціального захисту повинна спиратись на довіру як важливу складову у відносинах між постачальниками соціальних послуг та їх споживачами. Відсутність належної довіри до останніх як окремих споживачів, так і суспільства в цілому, може призвести до дисбалансу у соціальній системі.

Реалізацію принципу довіри у системі соціального захисту можна простежити у Плані відновлення України, якій містить проекти забезпечення ефективної соціальної політики (табл. 2).

Таблиця 2

Проекти забезпечення ефективної соціальної політики [10]

Розвиток української сім'ї	Реабілітація ветеранів	Пенсійне забезпечення та підтримка ВПО та соціальна інтеграція	Інші сфери
Комплексна підтримка і захист дітей та сімей з дітьми, переміщених (евакуйованих) за кордон	Програма інтеграції ветеранів, що включатиме освітні та рекреаційні ініціативи для ветеранів та їх сімей, а також ініціативи з працевлаштування	Інтеграційна інформаційна інтерактивна платформа взаємодії та підтримки переміщених осіб «Самореалізація в Україні»	Запровадження у експлуатацію ЄССС (єдиної інформаційної системи соціальної сфери)
Популяризація та розвиток усиновлення	Розбудова системи регіональної реалізації ветеранської політики шляхом утворення мережі сучасних сервісних офісів у справах ветеранів	Запровадження повноцінного функціонування системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення в Україні	Проект «Створення умов для професійної реадaptaції батьків, які втратили роботу внаслідок війни»
Проект «Забезпечення (молодих сімей, сімей з дітьми) житлом»	Скорочення житлової черги серед ветеранів та членів сімей загиблих	Підвищення доступності та прозорості інформації про Фонди загальнообов'язкового соціального та пенсійного страхування, зокрема щодо їхніх фінансових показників	Трансформація розгалуженої системи соціальних виплат в універсальну таргетовану соціальну допомогу
Проект «Запровадження механізму фінансування “Гроші ходять за дитиною”»	Створення системи центрів ветеранського розвитку на базі закладів освіти	Оновлення політики щодо розвитку соціальної інтеграції та участі у житті суспільства людей з інвалідністю та реалізація оновленої політики щодо зайнятості осіб з інвалідністю	Спеціальна програма підтримки, що включає доступ до житла, фінансову компенсацію та соціальні послуги
Проект Національний план дій щодо реалізації державної сімейної політики в Україні	Трансформація мережі госпіталів ветеранів війни у сучасні реабілітаційні центри з метою забезпечення належного рівня та обсягу реабілітаційної допомоги в рамках маршруту ветерана в тривірневій системі реабілітації	Розроблення система підвищення кваліфікації фахівців, які надають соціальні послуги	Розбудова системи соціальних послуг та побудова інтегрованої моделі їх надання Розширення програми надання допомоги по частковому безробіттю
Проект «Кадрове забезпечення служб у справах дітей»	Всеукраїнське дослідження потреб ветеранів	Загальний аналіз доступності публічних об'єктів (відкритих для громадськості) для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення	Розроблення програми підготовки посадових осіб органів місцевого самоврядування щодо планування, надання, моніторингу та оцінки якості послуг

Ефективність реалізації зазначених проектів можлива через удосконалення кадрового забезпечення органів соціального захисту населення, що може стати основою моделі системних перетворень соціального захисту. Важливою характеристикою таких перетворень є їх комплексний характер та взаємозв'язок з різними аспектами життя суспільства. Перетворення можуть мати значний вплив на розвиток і динаміку соціальної сфери.

До того ж, модель системних перетворень соціального захисту міста може включати ряд ключових етапів та заходів для вдосконалення цієї системи, з метою підвищення ефективності та адаптації до потреб мешканців, що можуть постійно змінюватися (рис. 1).

Алгоритмом реалізації зазначеної моделі включає шість основних складових є:

перший крок – здійснення комплексного аналізу соціальних потреб мешканців міста, визначення основних проблем та пріоритетних напрямків розвитку системи соціального захисту;

другий крок – формування стратегії соціального захисту, реалізація якої забезпечить його відповідність сучасним викликам та потребам мешканців міста;

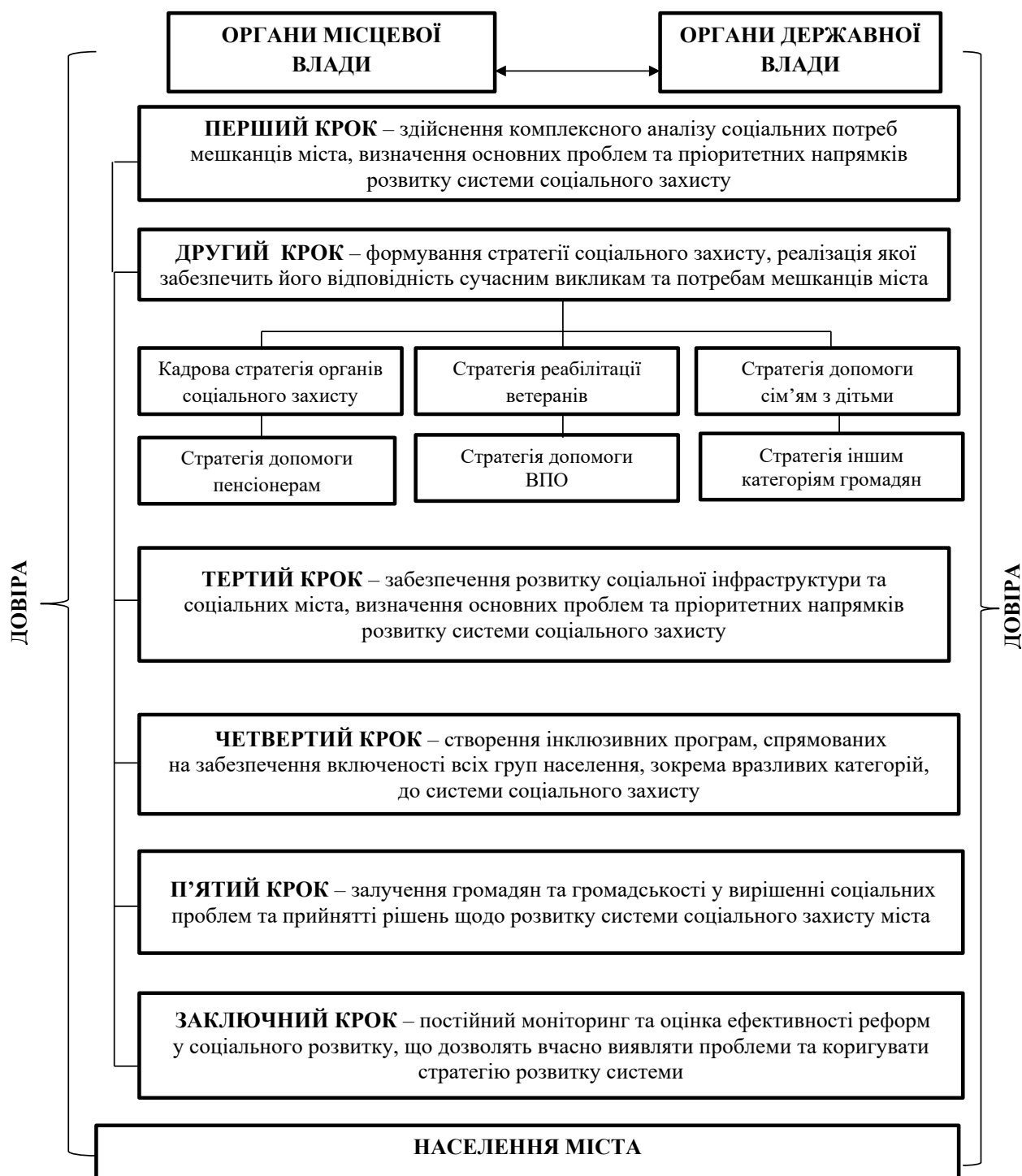

Рис. 1. Модель системних перетворень соціального розвитку міста

третій крок – забезпечення розвитку соціальної інфраструктури та соціальних послуг, які надаються мешканцям міста. Це може включати розвиток медичних, освітніх, культурних та інших соціальних закладів;

четвертий крок – створення інклюзивних програм, спрямованих на забезпечення включеності всіх груп населення, зокрема вразливих категорій, до системи соціального захисту;

п'яти крок – залучення громадян та громадськості у вирішенні соціальних проблем та прийнятті рішень щодо розвитку системи соціального захисту населення міста;

заключний крок – постійний моніторинг та оцінка ефективності реформ соціального розвитку, що дозволять вчасно виявляти проблеми та коригувати стратегію розвитку системи.

Отже, запропонована нами модель розглядає соціальний розвиток як комплексну систему, яка потребує постійного аналізу, реформ та адаптації до змінних потреб та викликів сучасного міста. При цьому модель ґрунтується на фундаментальних принципах: системності, випереджального стану, раціоналізації публічного управління; відкритості та прозорості функціонування органів публічної влади; ефективності функціонування механізмів публічного управління соціальним розвитком міста.

Висновки

Таким чином, проведене нами дослідження доводить, що соціальний розвиток відіграє важливішу роль у соціально-економічному розвитку міста, саме завдяки йому вдається вирівнювати соціальне становище різних категорій громадян та забезпечувати стабільну рівновагу громадянського суспільства. Саме завдяки системним перетворенням системи соціального розвитку українське суспільство має можливість досягнути свого сталого розвитку, піклуючись про громадян, які постраждали внаслідок воєнної агресії російської федерації. Тому формування довіри між органами влади та членами громадянського суспільства є запорукою підвищення ефективності системи соціального розвитку нашої держави.

Список використаної літератури

1. Ковалевич Д.А. Соціальний захист населення як важливий напрям соціальної політики держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Випуск 30. С. 87–91.
2. Конституція України – Розділ II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii#:~:text>
3. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналіт. доп. / О. О. Кочемировська, О. М. Пищуліна. К. : НІСД, 2012. 88 с.
4. Криворучко В.В. Соціальне забезпечення: теоретичні проблеми. *Вісник ХНУВС*. 2013. № 4(63). С. 215–222.
5. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки Києво-Могилянської академії. Політичні науки*. 2005. Т. 21. С. 41–44.
6. Павлова Л.О. Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня к.е.н. за спец. 08.00.01. Київ, 2016. 230 с. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_pavlova.pdf
7. Лаврухін В. В. Реформування чинної моделі соціального захисту в системі пріоритетів державної соціальної політики в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня к. н. з державного управління за спеціальністю 25.00.02. Національна академія державного управління при президентові України. Київ, 2015. 263 с. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/138/files/2f2118a5-f3eb-400d-9c45-5903e4244a39.pdf>
8. Латишева О.В., Євтушенко М.О., Пронин С.В., Будова М.Ю. Соціальний захист держави: суть, моделі та особливості забезпечення. *Вісник економічної науки України* 2020. № 2. С. 95–104.
9. The Relational Nordic Welfare State: Between Utopia and Ideology / ed. by S. Hänninen, K.-M. Lehtelä, P. Saikkonen. Cheltenham, 2019. P. 263.
10. Проєкти нацпрограми Забезпечення ефективної соціальної політики URL: <https://recovery.gov.ua/project/program/secure-targeted-and-effective-social-policy?page=5>
11. Родіонов Є.О., Філіппова В.Д. Теоретичні засади соціальної взаємодії влади та суспільства в сучасних умовах державотворення *Вісник ХНТУ. Публічне управління та адміністрування*. 2023 № 3 (86). С. 171–175. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2028-4481.2023.3.23>
12. Вольська О.М. Соціальні інновації як складова державної соціальної політики. *Актуальні проблеми державного управління* 2(58)/2020. С.216-221 DOI: 10.34213/ap20.02.25

References

1. Kovalevych D.A. (2020) Sotsial'nyj zakhyst naseleennia iak vazhlyvyj napriam sotsial'noi polityky derzhavy. [Social protection of the population as an important direction of the state's social policy] *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*. 2020. Vypusk 30. S. 87–91 [in Ukrainian]
2. Konstytutsiia Ukrainy – Rozdil II. Prava, svobody ta obov'iazky liudyny i hromadianyna [Constitution of Ukraine – Chapter II. Rights, freedoms and duties of a person and a citizen] URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii#:~:text> [in Ukrainian]
3. Osnovni napriamy optymizatsii systemy sotsial'noho zakhystu v Ukraini : analit. dop.[The main directions of optimization of the social protection system in Ukraine] / O. O. Kochemyrovs'ka, O. M. Pyschulina. K. : NISD, 2012. 88 s. [in Ukrainian]
4. Kryvoruchko V.V.(2013) Sotsial'ne zabezpechennia: teoretychni problemy.[Social security: theoretical problems] *Visnyk KhNUPS*. 2013. № 4(63). S. 215–222 [in Ukrainian]
5. Moskalenko V. V.(2005) Sutnist' sotsial'noho zakhystu ta joho mistse v politytsi sotsial'noi derzhavy [The essence of social protection and its place in the policy of the welfare state]. *Naukovi zapysky Kyievo-Mohylians'koi akademii. Politychni nauky*. 2005. T. 21. S. 41–44. [in Ukrainian]

6. Pavlova L.O.(2016) Polityko-ekonomichnyj analiz systemy sotsial'noho zakhystu naselennia v Ukraini [Political and economic analysis of the system of social protection of the population in Ukraine]: dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia k.e.n. za spets. 08.00.01. Kyiv, 2016. 230 s. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_pavlova.pd [in Ukrainian]
7. Lavrukhin V.V. (2015) Reformuvannia chynnoi modeli sotsial'noho zakhystu v systemi priorytetiv derzhavnoi sotsial'noi polityky v Ukraini [Reforming the current model of social protection in the system of state social policy priorities in Ukraine]: dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia k. n. z derzhavnoho upravlinnia za spetsial'nistiu 25.00.02. Natsional'na akademiia derzhavnoho upravlinnia pry prezidentovi Ukrainy. Kyiv, 2015. 263 s. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/138/files/2f2118a5-f3eb-400d-9c45-5903e4244a39.pdf> [in Ukrainian]
8. Latsheva O.V., Yevtushenko M.O., Pronyn S.V., Budova M.Yu. (2020) Sotsial'nyj zakhyst derzhavy: sut', modeli ta osoblyvosti zabezpechennia. [Social protection of the state: essence, models and features of provision]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy* 2020. № 2. S. 95–104 [in Ukrainian]
9. The Relational Nordic Welfare State: Between Utopia and Ideology / ed. by S. Hänninen, K.-M. Lehtelä, P. Saikkonen. Cheltenham, 2019. P. 263 [in English]
10. Proiekt natsprohramy Zabezpechennia efektyvnoi sotsial'noi polityky [Projects of the national program Ensuring effective social policy] URL: <https://recovery.gov.ua/project/program/secure-targeted-and-effective-social-policy?page=5> [in Ukrainian]
11. Rodionov Ye.O., Filippova V.D. (2023) Teoretychni zasady sotsial'noi vzaiemodii vlady ta suspil'stva v suchasnykh umovakh derzhavotvorenna [Theoretical principles of social interaction of government and society in modern conditions of state formation]*Visnyk KhNTU. Publichne upravlinnia ta administruvannia*. 2023 № 3 (86). S. 171–175. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2028-4481.2023.3.23> [in Ukrainian]
12. Vol'ska O.M. (2020) Sotsial'ni innovatsii iak skladova derzhavnoi sotsial'noi polityky. [Social innovations as a component of state social policy]*Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia* 2(58)/2020. S. 216–221. DOI: 10.34213/ap20.02.25 [in Ukrainian]